

**МЕТАФОРИЧНО-ТЕРМИНОЛОГИЧНАТА ПЕРЦЕПЦИЯ В КОНТЕКСТА НА
ЧУЖДООЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИ В МЕДИЦИНСКИ
СПЕЦИАЛНОСТИ**

И. Дагнев, М. Сайкова

Медицински колеж

Медицински университет, Пловдив

ул. "Бр. Бъкстон", 120

гр. Пловдив, 4000

Ивайло Дагнев – преподавател по чужди езици

Email: ivodagnev@abv.bg

Мария Сайкова - преподавател по чужди езици

Email: mariya_saykova@abv.bg

**METAPHORIC-TERMINOLOGICAL PERCEPTION IN THE CONTEXT OF FOREIGN
LANGUAGE TEACHING OF MEDICAL STUDENTS**

Ivaylo Dagnev, Maria Saykova

Medical College,

Medical University – Plovdiv

120 Buxton Bros, 4000

Plovdiv

ABSTRACT

Metaphor in cognitive linguistics is not just a rhetorical figure but an important tool in the mental conceptualisation of language. It offers a new perspective of perceiving the world, while the application of cognitive theories of metaphor creates new paradigms of language teaching. Modern sociocognitive and communicative approaches in terminology in their turn rely on the assumptions about the prototype character of terminological units, while terminological definitions are seen in broader terms and vary according to linguistic context, level of specialisation, nature of the addresser and addressee etc. These new perspectives in the epistemology of terms and the methodology of analysis in terminology exert great influence on ESP as is the case with students of medical specialties.

Key words: *cognitive metaphor, terminology, ESP, students, medical specialties*

Увод

Въпреки че метафората като всеобхватно явление в езика е била изучавана от философи и езиковеди от дълбока древност, революцията в съвременното ѝ разбиране започва от края на седемдесетте и началото на осемдесетте години с публикуването на „Метафорите чрез които живеем” от Лейкоф и Джонсън. Тази книга поставя началото на когнитивното изследване на метафоризацията като основен градивен елемент в концептуализацията на езика. Метафората вече не се разглежда само като литературно изразно средство, а е поставена в самото сърце на разбирането на лингвистичните и мисловни процеси.

От друга страна, в областта на терминологията също настъпват сериозни промени в схващането на понятието ‘термин’, с разработките на Кабре и най-вече на социокогнитивната посока, очертана главно от Темерман. Съвременното терминознание не е редуцирано единствено до речниковото значение, а се разглежда дискурсивно и като част от цялостния мисловен процес. Тези фундаментални промени както в когнитивен, така и в терминологичен аспект водят и до съществени различия в разбирането на специализираното чуждоезиково обучение, като акцента се поставя върху комуникативността,

интерактивността и осмислянето по нов начин на перцепцията при преподаването на специализирана лексика.

Когнитивна психология - теория на Рош за прототипите

Съществен принос в изследването на мисловните процеси има теорията за прототипите на Елеанор Рош. Основавайки се на солидна експериментална основа, тази нова концепция има съществен принос за разбирането на категориите. Според Рош (1978) понятията не се възприемат като свободно съчетаеми, а са в сложна взаимозависима организация, почиваща на най-типичните видове – прототипи. След поредица от експерименти Рош (1978) открива, че съществува категории на основно ниво, които са оптимални, за да се постигне най-голяма когнитивна икономия. Това ниво на инклузивност, тя открива, е равнозначно на средното ниво на описване на детайлите, с категории като КОЛА, КУЧЕ, СТОЛ. Рош също установява, че на това ниво взаимодействието на понятията е най-голямо. Що се отнася до езиковата репрезентация, основното ниво на категориите има съществено значение поради множество фактори. Най-напред, категориите от това ниво са моноксемни, за разлика от субординатните категории (категории по-надолу на вертикалната ос, следователно по-конкретни), които са по-често съставени от повече лексеми – напр. 'стол' и 'люлеещ се стол' (Рош 1978). На второ място, понятията от основното ниво са по-употребявани, отколкото суперординатните или субординатни категории. Целта на категориите от по-висок ранг (суперординатни) е да обозначат функционални и колективни характеристики като атрибути на понятието, докато по-нискоразположените понятия на вертикалната ос, осветляват специфични характеристики на понятията.

Когнитивната метафора

Основавайки се на постиженията в психологията и на теорията на Рош в частност, когнитивната лингвистика излага идеята, че метафоризацията е естествена черта на езика. Тя е обективно представена в словообразуването, семантичната промяна на значенията на думите, словосъчетанията, както и е отразена в културата на народите. Философската основа на когнитивната наука е експериенциализма, в чиято тъкан е залегнала идеята за възпълтеното значение. Според експериенциализма, понятията не са обективна рефлексия на разума, атомистично делими и независими от субекта, а са гещалтни и структурирани на основата на опита. Той, от своя страна е обусловен от нашето тяло и взаимодействията му с околния свят и модулиран от съответната култура. Изследванията в областта на когнитивната наука показват, че първоначално човека е започнал да разпознава света, като е опознавал себе си като мерило за обективните отношения извън него. Хората са осъзнавали приликите между нещата, формирали ли са метафори, имащи за основа човешкото тяло или неговите органи, както и заобикалящите ги предмети, и по този начин са 'присвоявали' света, вербализирайки го. Например, ние казваме „устие на реката”, „трикрака маса”, среща „лице в лице” и др. Според когнитивната лингвистика, структурата на едно понятие може да послужи за основа за обяснението на друго понятие. Тази предпоставка лежи в основата на „картирането” – най-базисната операция при концептуализацията на мисленето и езика според Лейкоф и Джонсън (1980). Например, изреченията „Time flows”, “currents of time”, и др. са концептуализиран израз на метафората TIME IS RIVER.

Теории в терминологията - комуникативната теория на Кабре

Сродна с новите когнитивни и дискурсивни подходи в лингвистиката, комуникативната теория в терминологията, развита от М. Тереса Кабре, е критически отговор на структуралистичния подход на общата теория в терминологията, застъпен от основателя на терминологията Ойген Вюстер. Позицията на Кабре е много по-реалистична и гъвкава, възприемаща дескриптивен, а не прескриптивен подход в терминологията. Безспорно

амбициозен проект, комуникативната теория изучава термините в реален контекст и описва дискурсивния аспект на терминологичните единици от позицията на социалната, културната и когнитивната методология. Кабре нарича термините „множества от условия”, явяващи се репрезентации на специализирани области на знанието в тяхната концептуална структура, лексикално и синтактично значение и валенции, както и в прагматичен план като единици с ясно очертана комуникативна функция в специализирания дискурс (Кабре 2003:184) . В своята книга „Теория на вратите” (Кабре 2003), тя разглежда термините като многостенни структури, т.е. като триизмерни обекти с когнитивен, лингвистичен и социо-комуникативен аспекти. Всеки аспект служи като врата, която представлява вход към определен термин.

По отношение на лингвистичния компонент, според Кабре, термините са лексикални единици и могат да участват в лексикални и синтактични структури, както и са ограничени по отношение на лексикалната комбинаторика на базата на принципите, ограничаващи всички лексикални единици. Формално, те могат да съвпадат с лексеми от общия дискурс. Значението на термините е дискретно, т.е. ясно очертано в рамките на специализаната област. Що се отнася до третата страна на многостена, комуникативния аспект, то, според Кабре, термините принадлежат на специализирания дискурс; в прагматичен план, те са област на специализирано изучаване и експертиза; макар предимно денотативни, те имат и конотативна стойност

Социокогнитивни теории в терминологията

Подобно на комуникативната теория, социокогнитивните подходи разглеждат терминологията в контекста на дискурса и прагматиката, като анализират термините в реални условия, т.е. в текстове извън речниковите дефиниции. За разлика от Кабре и последователите ѝ обаче, в когнитивната терминология от основополагащо значение са постиженията в когнитивната лингвистика и психология, маркирали поврата във философията на езикознанието през последните две-три десетилетия.

В емпиричните си изследвания на терминологията на хуманитарните науки Темерман (1997, 2002) стига до основополагащи заключения относно категоризацията и семантиката на термините, които допускат един експериментален подход, основан на когнитивните модели на Лангакър, Лейкоф и Геретс. Разграничавайки се от Виенската школа по отношение на разбирането си формата и съдържанието на термините, Темерман извежда следните постулати:

- Терминологичната теория се основава на *смысловы единици*, които са прототипни по природа, като посоката на анализ е комбинирана, т.е. допуска се като семасиологичен, така и ономасиологичен подход;
- Анализът на смисловите единици включва структуриране както в интракатегориален, така и в интеркатегориален план;
- Терминологичната дефиниция е гъвкава и варира съобразно лингвистичния контекст, нивото на специализация, характера на адресата и адресанта и т.н.;
- Съществуват малко ясно разграничени категории, термините са в постоянно развитие, затова употребата на диахронен анализ е неизбежна;
- Полисемията, синонимията и метафората са често срещано явление при терминологичната номинация и специализирания дискурс.

В допълнение, трябва да отбележим, че социокогнитивния анализ не си поставя за цел единствено стандартизацията в терминологията. Темерман следва основните постулати на когнитивната теория като отхвърля обективистичния възглед за същността на понятията, т.е. за нея категориите съществуват (отчасти) и в съзнанието ни, освен в реалния свят. Темерман (2000) приема Халидеевия функционален модел на лингвистично описание, който използва триизмерна архитектура, включваща идеационен (съдържателен, когнитивен), текстови и

интерперсонален(комуникативен) компонент. По такъв начин езикът е начин на категоризация в резултат от взаимодействието между език и мислене.

По отношение на механизмите на терминологична номинация, тя използва понятието *units of understanding*, т.е. смислови единици, които могат да бъдат изменяеми съобразно контекста и дискурса, както и подлежат на диахронен анализ, идея, приложима и в настоящето изследване. Смисловите единици се развиват проследявайки научния прогрес и се видоизменят, за да бъдат адекватни на промените. От друга страна, социокултурният контекст също оказват влияние върху научното развитие като служи като активна среда на развитие. Този феномен, Темерман нарича 'социокултурна ситуативност'.

Освен прототипния характер на категориите, Темерман заимства и други два постулата от когнитивната семантика и теорията на Рош, и по-специално разбирането на Лейкоф за експериментализма/въплътеността и концептуалната метафора. Тя твърди, че нашето разбиране на природата на смисъла се корени в сензомоторните ни перцепции (Темерман 1997), което е в съзвучие с въплътения реализъм на Лейкоф (Лейкоф 1987, Лейкоф и Джонсън 1980, 1999).

Значение на когнитивната метафора в усвояването на чуждия език

Идентифицирането на когнитивната метафората в контекста на терминологично-познавателния процес е водещо и в чуждоезиковото обучение. За тази цел, преподавателите би трябвало най-напред да запознаят изучаващите чуждия език за същността на концептуалната метафора и най-важните предпоставки на когнитивната наука. Последните трябва да са състояние да разпознават концептуалните метафори и да могат да ги отграничат от метафорите като стилистични фигури.

На второ място, съществуващите когнитивни теории могат да бъдат използвани и при обясненията на начините за словообразуване в чуждия език, както и при компаративни изследвания. В процеса на обучение, преподавателите могат да използват теорията на когнитивната метафора за анализ на отношенията между словоформите и семантиката на думите и термините, така че обучаваните да имат представа за мотивацията на значенията. Така могат да се усвояват цели кластери от метафорично и метонимично обусловени понятия и да се създадат нови познавателни ракурси.

На трето място, с помощта на концептуалната метафора може да се изследва и семантичната близост/разлика с матерния език напр. по отношение на т.н. онтологични метафори, а именно метафорите, при които абстрактно понятие се представя чрез конкретно такова. В езиковото обучение, преподавателите могат да обърнат внимание на изучаващите чуждия език и на значението на ориентационните метафори, основани на концептуалните. Първите са базирани на физическия (телесния) и културния опит на хората. Например, приведената стойка много често се отъждествява с тъга и депресия, а изправената с позитивно емоционално състояние и този факт служи като основа на лингвистичната експресия. Също така, специализираната (терминологична) лексика е културно обусловена и следва определени метафорични модели, взети от архитектурата, военното дело, географията, и т.н. Например, в медицинската терминология в английски език широко застъпени са концептуалните метафори „медицината е война”, „болестите са предмети” и др. Познаването на тези спекти на терминологичните понятия, създава и по-здрави познавателни връзки и улеснява усвояването на чуждия език.

В по-широк план, изучаването на специализираната лексика не трябва да се ограничава само до определени терминологични единици, главно от номинативен характер. Съвременната терминология и когнитивистика разглеждат езика от гледната точка на текстовите сортове и дискурсия континуум, и не се ограничат само до определени дефинирани от речникови статии термини. Освен в перцепцията на разбиране/усвояване на чуждия език, това налага промяна и при превода, като фокусът се поставя върху

преводимостта на текста (не на отделния термин или дума), а така и при креативното текстообразуване.

Заключение

Приложението на метафоричните понятия показва, че метафоричното мислене е универсално в езика, културно обусловено и неразривно присъства в съвременното терминологично знание. Това е важно следствие, което налага и промяна в усвояването на чуждия език, в частност при специализираното чуждоезиково обучение.

Библиография:

1. Cabré, M.T., 1999. Terminology: Theory, methods, and applications. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins
2. Cabré, M.T., 2003. Theories of Terminology. *Terminology*, 9(2), 163–199
3. Evans, V., & Green, M., 2006. *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press
4. Lakoff, G., & Johnson, M., 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago
5. Lakoff, G., & Johnson, M. 1999. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books
6. Lakoff, G., 1993. The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony, *Metaphor and thought* (pp. 202-251). Cambridge: Cambridge University Press
7. Lakoff, G., 1987. *Fire, women and dangerous things*. Chicago: University of Chicago
8. Rosch, E., 1978. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum
9. Temmerman, R., 1997. Questioning the univocity ideal. The difference between sociocognitive Terminology and traditional Terminology. *Hermes. Journal of Linguistics*, 18, 51–90
10. Temmerman, R., 2002. Metaphorical models and the translation of scientific texts. *Linguistica Antverpiensia*, 1, 211–226